

William Butler Yeats (13 czerwca 1865 w Dublinie - 28 stycznia 1939 w Roquebrune-Cap-Martin)

*Ten poeta i dramaturg z Dublina,
choć angielska była jego rodzina,
Irlandczyk z przekonania,
a Anglik z zamieszkania,
we Francji wybiła jego godzina.*

(ebs)

William Butler Yeats, W.B. Yeats - irlandzki poeta, dramaturg i filozof, tworzący w języku angielskim, czołowy twórca i działacz literackiego Odrodzenia Irlandzkiego. Motywy swych utworów czerpał z wczesnośredniowiecznej literatury irlandzkiej i folkloru, pozostawał jednocześnie pod wpływem romantycznego wizjonerstwa Blake'a, okultyzmu, prerafaelitów i francuskiego symbolizmu; laureat Nagrody Nobla w dziedzinie literatury (1923).

W.B. Yeats urodził się 13 czerwca 1865 w Sandymount, na przedmieściach Dublina jako pierworodny syn Johna Butlera Yeatsa i Susan Mary Pollexfen. Rodzina Yeatsów przybyła do Irlandii w XVIII wieku z Yorkshire w Anglii. Protoplastą rodu był Jervis Yeats, który założył w Dublinie hurtownię płótna. Według niektórych historyków przyszły noblista miał być może arystokratycznych przodków, ale teza ta nie znajduje jak dotąd potwierdzenia. Wszystkie dotychczas zebrane fakty wskazują na to, że William Butler pochodził z mieszczańskiej rodziny angielskich kolonialistów, którzy zaaklimatyzowali się na Zielonej Wyspie, choć nie przyjęli jej wiary i języka.

Duży wpływ na młodego Williama wywarł ojciec, do końca swojego życia (zmarł w 1922 roku) najlepszy przyjaciel poety. John Butler Yeats był znanym malarzem, a także wielbicielem poezji romantyków i prerafaelitów angielskich. Swoje fascynacje zaszczepił Williamowi i jego rodzeństwu - bratu Jackowi, który został znanym malarzem impresjonistą, oraz siostrą Elizabeth i Susan, które zajmowały się działalnością wydawniczą. Wakacje mały William spędzał zawsze u dziadków w Sligo, w cieniu góry Ben Bulbin, która wielokrotnie powracała w jego poezjach. W Sligo spotykał wuja-dziwaka, z zamiłowania astrologa, od którego usłyszał po raz pierwszy stare mity i legendy celtyckie, m.in. swoją ulubioną o zaczarowanej krainie Sidhe, w której mieli przebywać wielcy bohaterowie z przeszłości.

Po ukończeniu szkoły zapisał się w Dublinie do *Metropolitan School of Art* na studia malarskie. W czasie nauki zainteresował się rodzącym się w stolicy Irlandii ruchem teozoficznym, do którego wprowadził go poeta-mystyk, później bliski przyjaciel George William Russell. Wówczas też po raz pierwszy zetknął się z irlandzkim ruchem narodowym. W klubie zwolenników Home Rule na Uniwersytecie Dublińskim spotkał przywódcę fenian Johna O'Leary'ego, pod którego wpływem postanowił zmienić styl i wymowę swoich młodzieńczych poezji, z romantyczno-imaginacyjnej na bardziej narodową.

Przypuszcza się, że właśnie wtedy zdecydował się zostać pisarzem irlandzkim. W klubie oprócz rozmów politycznych kwitły także zażarte dysputy na tematy literackie, m.in. z późniejszą pisarką, przyjaciółką i zaufaną powierniczką Katharine Tynan. Dwudziestojednoletni Yeats w 1886 ukończył uczelnię. Już wtedy mógł się pochwalić debiutem literackim - w 1885 na łamach *Dublin University Review* opublikował wiersz "Głosy", później nazwany "Wyspa posągów".

W 1887 wraz z całą rodziną przeniósł się do Londynu.

W stolicy Anglii w ostatnim dziesięcioleciu XIX wieku kwitło intensywne życie kulturalne. Był to czas, kiedy dawne stykało się z nowym, krzyżowały się wpływy i programy. Jeszcze pod koniec lat 80. działali poeci wiktoriańscy - Alfred Tennyson i Robert Browning, ciągle żywe było echo wystąpienia prerafaELITÓW, obok nich rodziła się buntownicza poezja Algernona Swinburne'a, a przede wszystkim w tym okresie do głosu doszli dekadenci, z rodakiem Yeatsa Oscarem Wilde'em na czele.

Życie literackie skupione było wokół wydawanego od 1894 kwartalnika *The Yellow Book*, którego kierownikiem artystycznym był Aubrey Beardsley, a w którym pisywali tacy pisarze jak Wilde, William Morris czy Arthur Symons. Pismo z jednej strony było próbą przeszczepienia na angielski grunt francuskiego symbolizmu, a z drugiej stanowiło ostre żądło wymierzone w wiktoriańską moralność i mieszczańskie normy zachowania. Po trzynastu numerach kwartalnik upadł, ale to właśnie, paradoksalnie, sprawiło, że stał się jeszcze bardziej popularny, a wśród młodych poetów i intelektualistów, wydane egzemplarze stały się przedmiotem najgłębszego pożądania.

W takim właśnie Londynie, przesiąkniętym mroczną atmosferą dekadencji, buntu i liberalizmu obyczajowego, miał spędzić kolejną dekadę młody Yeats, dotychczas poruszający się wyłącznie w świecie celtyckich legend i irlandzkiej sprawy narodowej.

Mimo iż Yeats w Londynie był obok Ernesta Rhysa i T.W. Rollestona współzałożycielem powołanego w 1891 *The Rhymers' Club*, wokół którego skupiło się wielu literackich radykałów, nigdy nie zaakceptował stylu życia cyganerii i nie aprobował wystąpień dekadentów. W klubie nauczył się nowych form poetyckich i nowej estetyki. Poezji Rhymersów przyświecali Paul Verlaine i Stéphane Mallarmé, więc Yeats, mimo iż nie znał francuskiego, szybko poznał główne założenia symbolizmu. Symbol, którego istotę rozumiał inaczej niż Francuzi, stał się jednym z podstawowych wyznaczników jego wczesnej poezji.

Yeats szybko odszedł z *The Rhymers' Club* i, wbrew panującej wokół modzie, począł pogłębiać zainteresowania przeszłością Irlandii. Zetknął się wtedy ze średniowieczną poezją celtycką, poznał dawne normy obrzędowe i prastare zwyczaje. Rozbudzenie fascynacji Zieloną Wyspą, która dopiero w Londynie nabrała bardziej intelektualnego charakteru, zbiegło się w czasie z narastaniem politycznego nacjonalizmu irlandzkiego. Kilka lat wcześniej historyk Standish O'Grady wydał swoją "Historię Irlandii. Okres heroiczny" - książkę, która opiewała dawną bohaterską przeszłość wyspy i która dzięki swojej niebywalej popularności, jaką cieszyła się wśród Irlandczyków, okazała się poważnym impulsem do kolejnych prób przełamywania angielskiej dominacji w Irlandii - tak kształtowała się świadomość kulturowa Irlandczyków.

Już od początku pobytu w stolicy Anglii Yeats prowadził działalność, mającą na celu spopularyzowanie dawnych tekstów irlandzkich - jeszcze w 1888 wydał "Baśnie i gadki ludu wiejskiego Irlandii" oraz "Poezje i ballady młodej Irlandii", rok później napisał *Wędrowki Osjana*, dialogowaną kompozycję epicką, opartą na pradawnej legendzie o poecie, który po trzystu latach powrócił do krainy młodości. W latach 1889-1890 opublikował nowele irlandzkiego klasyka XVIII-wiecznego - Williama Carletona. W Londynie w tamtym okresie zaczęły także masowo powstawać literackie zrzeszenia irlandzkie. Założycielem jednego z nich - Irlandzkiego Towarzystwa Literackiego - był (w 1892) właśnie Yeats. Kilka lat później działalność swojego stowarzyszenia poeta rozszerzył także na Dublin. Towarzystwo wkrótce stało się głównym ośrodkiem promującym dawną i nową literaturę z kręgu Zielonej Wyspy i skupiło wokół siebie najważniejsze postaci Odrodzenia Irlandzkiego.

Obok organizacji politycznych i literackich zakładano wówczas w całej Europie towarzystwa okultystyczne. Yeats zetknął się z nimi jeszcze w Dublinie. W Londynie spotkał Helenę Bławatską, dzięki której został członkiem Tajemnego Stowarzyszenia Złotej Jutrzenki oraz MacGregora Mathersa, mistrza wiedzy ezoterycznej, który z kolei nauczył go systemu symboli kabalistycznych.

W 1889 w domu państwa Yeatsów złożyła wizytę zafascynowana wierszami Williama aktorka i działaczka irlandzka Maud Gonne, w której poeta się zakochał. Maud była jego wielką, nigdy nie spełnioną miłością - w ciągu czternastu lat wielokrotnie się jej oświadczał, zaś ona za każdym razem go odrzucała. Mówiła wówczas: *Kiedyś świat będzie mi wdzięczny za odmowę*. W 1903 Gonne poślubiła irlandzkiego nacjonalistę Johna McBride'a, ale nie była w tym związku szczęśliwa. Jako gwiazda Abbey Theatre utrzymywała kontakty z Yeatsem, które z czasem zaczęły się stopniowo ochładzać, głównie ze względu na inne spojrzenie na irlandzką sprawę narodową. Maud wyznawała radykalne poglądy, od których Yeats szybko odszedł. Pod koniec lat 20. kontakty Yeatsa z Maud Gonne uległy całkowitemu zerwaniu.

W 1917 roku Yeats oświadczył się córce Maud ze związku z McBridem - Iseult, lecz nie został przyjęty. Jak się zdaje, najistotniejszym wydarzeniem angielskiego okresu życia poety było jednak poznanie w 1896 drugiej co do znaczenia kobiety w jego życiu, działaczki i mecenasa sztuki Lady Gregory.

Lady Gregory dołączyła do grona najbliższych przyjaciół Williama. Dzieliła z nim pasje literackie, zbierała i wydawała celtyckie legendy i podania. W przeciwieństwie do Yeatsa znała język irlandzki i tłumaczyła mu teksty z oryginału, a także, jako aktywistka irlandzkiego ruchu narodowego, podzielała jego poglądy o konieczności stworzenia nowej literatury irlandzkiej, sięgającej korzeniami do dawnych celtyckich mitów. W tym czasie główną siedzibą pisarzy i intelektualistów z Zielonej Wyspy stała się ogromna posiadłość Lady Gregory w *Coole Park*. Jak wielki wpływ ta znajomość miała na rozwój kultury irlandzkiej, niech świadczy fakt, że niektórzy badacze właśnie na rok 1896 datują początek Odrodzenia Irlandzkiego.

Pod koniec lat 90. XIX wieku Yeats powrócił na Zieloną Wyspę. Najczęściej przebywał i działał w Dublinie lub Coole Park. Jako bywalec londyńskiego West Endu już od wielu lat myślał o stworzeniu irlandzkiego teatru narodowego.

Jego marzenie zrealizowane zostało dopiero w 1899, kiedy Lady Gregory wraz z politykiem i dramaturgiem Edwardem Martynem założyła w Dublinie Irlandzki Teatr Literacki. Trzy lata później teatr, dzięki wsparciu Elizabeth Horniman, otrzymał stałą siedzibę przy Abbey Street i od tego czasu w świadomości widzów i pracowników funkcjonował i funkcjonuje do dziś pod nazwą *Abbey Theatre*. Dla Yeatsa powołanie teatru w Irlandii stanowiło impuls do zajęcia się działalnością dramatopisarską i wkrótce stał się głównym autorem sztuk dla *Abbey Theatre*. Obok niego dla teatru pisali też: John Millington Synge, Lennox Robinson, który zastąpił Synge po jego śmierci w 1909, oraz Seán O'Casey, George Moore i

George Bernard Shaw. Od 1906 Yeats był także dyrektorem teatru. Po rezygnacji lady Horniman teatr był od 1910 utrzymywany przez lokalne władze.

Od 1902 był również regularnie zapraszany na wykłady do Stanów Zjednoczonych. Dziewięć lat później wraz z Abbey Theatre udał się do Ameryki na czteromiesięczne tournée, w czasie którego poznał młodego poetę Ezrę Pounda. Pound w 1913 został sekretarzem Yeatsa i zaszczepił w nim swoją fascynację kulturą Japonii. Przyszły noblista chciał nawet przeprowadzić się do Kraju Kwitnącej Wiśni, ale nie zgodziła się na to jego małżonka. Yeats czerpał wówczas inspirację przede wszystkim z japońskiego teatru Nō - po 1916 napisał dramaty zupełnie różne od tych z początków *Abbey Theatre*, pozbawione elementów narodowych (np. „Cztery sztuki dla tancerzy” czy „Zazdrość królowej Emer”).

W pierwszych dwóch dziesięcioleciach XX wieku Yeats coraz częściej przebywał na kontynencie. Liczne podróże do Francji zaowocowały spotkaniem z Rabindranathem Tagore, hinduskim poetą i myślicielem. Obaj artyści poznali się w Normandii i szybko nawiązała się między nimi przyjaźń. Yeats tłumaczył wiersze Tagore na język angielski i spopularyzował jego twórczość w Wielkiej Brytanii, zaś Tagore zainteresował Irlandczyka buddyzmem i hinduską filozofią oraz pomógł mu w dogłębnym zrozumieniu „Upaniszad”, które Yeats pod koniec życia wydał po angielsku. W Mirebeau pod Poitiers spotkał Yeats Abbé Vachera, który za czynienie nieuznanego przez władze Kościoła cudów został wyklęty przez biskupa. Vacher przekazał wówczas wizję, dotyczącą przyszłego noblisty: *Głos powiedział mi: Ma zostać apostołem, musi używać swej inteligencji. Jeśli tego nie uczyni, nasz Pan odbierze mu inteligencję i pozostawi tylko serce.*

Kilka miesięcy (20 października 1917 roku) po odrzuceniu przez Iseult McBride Yeats ożenił się ze swoją angielską przyjaciółką Georgie Hyde-Leeds. Przed ślubem kupił wieżę w Thoor Ballylee, położoną w pobliżu posiadłości Lady Gregory. Po wielotygodniowym remoncie wraz z żoną wprowadził się do niej na początku 1918.

Wieża w Thoor Ballylee stała się głównym symbolem w jego powojennych wierszach. Stanowiła ona inspirację do napisania dwóch tomików poezji - "Wieża" z 1928 i "Kręte schody" z 1933, uznawanych przez większość badaczy za najlepsze w jego twórczości. Nowe mieszkanie Yeatsa składało się z czterech pomieszczeń usytuowanych jedno nad drugim i połączonych krętymi schodkami. Wieża ucieleśniała dla poety przeszłość, monumentalną i bohaterską, na każdym kroku podkreślona była jej irlandzkość - skromne meble z wiązu, napis na murze, głoszący, że roboty ślusarskie wykonano w miejscowej kuźni czy wreszcie jej położenie - z dala od głośnych miast, na samotnym, skrytym wśród dzikiej irlandzkiej przyrody skrawku ziemi. W tym czasie Yeats niemal całkowicie

zobojętniał na sprawy polityczne.

W wieży państwo Yeatsowie mieszkali wiosną i latem, zaś zimę spędzali w Oksfordzie. W lutym 1919 przysłała na świat ich córka Anne Butler Yeats, zaś w sierpniu 1921 poeta doczekał się syna Williama Michaela. Niedługo po ślubie Georgie odkryła w sobie zdolności mediumistyczne i próbowała pisma automatycznego. Yeats, który znalazł się pod dużym wpływem nowych umiejętności żony, właśnie w tym okresie zainteresował się metafizyką, a w wydanym w 1925 eseju "Wizja", napisanym z pomocą Georgie, przedstawił własną koncepcję filozoficzno-mistyczną, interpretującą ludzkie wnętrze i historię, nazwaną przez niego mistycyzmem ortodoksyjnym. Jej artystyczną reminiscencję można odnaleźć w zbiorach poezji "Dzikie łabędzie w Coole" i "Michael Robartes i tancerka". W połowie 1922 Yeatsowie kupili duży dom w Dublinie, w którym, ze względu na młody wiek dzieci, łatwo mogących zrobić sobie krzywdę w wieży, i pogarszający się stan zdrowia poety, rodzina spędzała coraz więcej czasu.

Ostatni raz artysta widział swoją wieżę w 1929.

Seamus Heaney, który poświęcił Yeatsowi i wieży esej "Miejsce pisania: W.B.Yeats i Thoor Ballylee", o ich wspólnej zależności napisał:

Poeta był oto w miejscu pisania. Wieża stanowiła jedną z jego szkół śpiewu, jeden z pomników wystawianych przez duszę jej własnej wielkości, a decyzję o porzuceniu Thoor Ballylee uzasadniał tak:

Wieża weszła teraz tak głęboko w profetyczne pokłady jego głosu, że mógł ją przywoływać bez potrzeby przebywania w niej. Nie musiał w niej już żyć, skoro żył d z i ę k i niej.

Od początku lat 20. Yeatsa zaczęły spotykać rozmaite wyróżnienia. W Stanach Zjednoczonych stał się znany głównie dzięki Poundowi, za którego protekcją jeszcze w 1914 przyznano mu prestiżową nagrodę chicagowskiego periodyku *Poetry* za poemat "Szara skała". W 1922 otrzymał tytuł *doctora honoris causa* uniwersytetów w Dublinie i Belfaście. W 1931 taki sam zaszczyt spotkał go na Uniwersytecie Oksfordzkim. W 1923 został laureatem Nagrody Nobla, za uduchowioną twórczość poetycką, oddającą w najwyższej formie artystycznego ducha narodowego. 10 grudnia w czasie odbioru nagrody Yeats wygłosił wykład o Swedenborgu, Strindbergu i Ibsenie. O swoich literackich inspiracjach, których źródła określił w świecie irlandzkiego chłopca, powiedział:

Nagle odkrył się przede mną stary świat ze swoją niedościgłą fantazją i

zamiłowaniem do zajmujących historii, silnych mężczyzn i pięknych kobiet.

W drugiej połowie lat 20. Yeats zaczął mocno podupadać na zdrowiu. Od 1928, przez pięć lat, zgodnie z zaleceniami lekarzy, mieszkał w Rapallo we Włoszech. Coraz częściej musiał odwiedzać sanatoria we Francji i Hiszpanii. Mimo złego stanu zdrowia poeta był aktywny - wraz z Shawem i Russellem założył Irlandzką Akademię Literatury, wykładał w Stanach Zjednoczonych i ciągle dużo pisał. Zdaniem większości krytyków twórczość Yeatsa z tego okresu jest najdojrzała.

W 1933 poeta powrócił do Irlandii i wraz z rodziną osiedlił się w poddublińskim domu *Riversdale* w Rathfarnham. W czerwcu 1935 wydano huczne przyjęcie z okazji jego siedemdziesiątych urodzin - w tym czasie w *Timesie* o nobliście ukazał się obszerny artykuł, którego autor stwierdził w podsumowaniu:

Jest niewątpliwie największym poetą piszącym po angielsku, jego twórczość przetrwa dopóki będzie się mówić w tym języku.

W 1932 zmarła Lady Gregory, a trzy lata później George Russell. Mimo chwilowego załamania, Yeats pracował intensywnie jak nigdy dotąd. W latach 1936-1937 wygłosił osiem wykładów o współczesnej poezji dla radia BBC, w 1937 wydał tom esejów i angielskie tłumaczenie "Upaniszad", zaś w 1938 we Francji ukazały się jego "Autobiografie".

Zmarł 28 stycznia 1939 roku w hotelu *Idéal Séjour* w Roquebrune-Cap-Martin, we Francji. Dopiero po II wojnie światowej, w 1948, za osobistym pośrednictwem francuskiego ambasadora w Dublinie, hr. Stanisława Ostroroga h. Nałęcz, jego zwłoki przewieziono do Irlandii, gdzie, zgodnie z jego życzeniem, zostało pochowane w Drumcliff.

Na grobie poeta kazał umieścić trzy ostatnie wersy z własnego wiersza "Pod Ben Bulben":

*Tu, gdzie Ben Bulben łysy łeb obnażył,
Yeats leży w Drumcliff na cmentarzu.
Przy drodze wiekowy krzyż stoi,
Utarty napis marmuru nie zdobi;
Tylko na głazie wapiennym tej treści
Wyryto słowa, które sam kazał umieścić:
Tak samo chłodno spójrz
Na życie i na śmierć
Nie wstrzymuj konia, jedź!*

